

MASLACH TÜKENMİŞLİK ÖLÇEĞİNİN EĞİTİMCİ HEMŞİRELER ÖRNEKLEMİNDE GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİNİN İNCELENMESİ*

Dr. Olcay ÇAM**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, öğretimci hemşireler örnekleminde; Maslach Tükenmişlik Envanteri-Eğitimciler Formunun (MBI-Ed form) geçerlik ve güvenilirlik açısından incelenmesidir.

Ölçeğin güvenilirliğini incelemek için, Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin Cronbach alpha güvenirlik katsayıları şöyledir: Emosyonel Tükenme Alt ölçeği .81; Yabancılaşma alt ölçeği .70 kişi; Kişisel başarı alt ölçeği .77'dir.

Ölçeğin geçerliğini incelemek için, birlikte geçerlik verileri elde edebilmek amacıyla, eğitimci hemşirelerin kendi değerlendirmeleri, iş arkadaşı değerlendirmeleri ile karşılaştırılmıştır. Her iki değerlendirmedeki alt ölçeklerin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlılık saptanmamıştır.

Sonuç olarak, MBI-Ed Form, eğitimci hemşireler örnekleminde geçerli ve güvenilir bir şekilde kullanılabilir bir ölçek olma özelliğini göstermiştir.

GİRİŞ

Tükenmişlik kavramı olarak çok değişik şekillerde tanımlanmıştır. Etiyolojisi kesin olarak belirlenememiştir. Sinsi bir süreçtir. Bireyin işin

* VJII. Ulusal Psikoloji Kongresinde bildirisi olarak sunulmuştur.

** Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Psikyalii Hemşireliği ABD

dış gerçekleri karşısında yetmezlik ve teslimiyetle. kişisel haklarından feragat etmesi söz konusudur. Bireyde şu algılama hakimdir. Ne yaparsa yapsın. nasıl yaparsa yapsın. ne kadar sıkı çalışırsa çalışsın. durumunda bir değişiklik. farklılık yaratamayacağı algısı. Bu algı sonucunda oluşan bir teslimiyet vardır (14). Böylece bireyde işten geri çekilme. soğuma ve işe ilişkin tutum ve davranışlarda negatif değişiklikler görülmeye başlar. Bireyin işindeki motivasyonu. bağlılığı ve gayret azalır (5). Bu araştırma da kendi adıyla anılan envanteri, (MBI- Maslach Burnout Inventory) kullanılan Maslach'a göre tükenmişlik şöyle tanımlanmıştır.

Tükenmişlik; fiziksel tükenme. ruhonik yorgunluk. çaresizlik ve ümitsizlik hisleri. negatif bir benlik kavramının gelişmesi ve iş. yaşam ile diğer insanlara yönelik olumsuz tutumlarla belirginleşen. fiziksel. emosyonel ve mental bir tükenme sendromudur (1. 7. 8. 9. 10. 11, 12).

Maslach Tükenmişlik Envanteri (MBI) üç alt ölçeğe ayrılmıştır. Bu ölçekler, Emosyonel tükenme (EE). Depersonalizasyon (DP) ve Kişisel başarı (PA) alt ölçekleridir. Her ölçeğin ayrı ayrı değerlendirmesi yapılır. Tükenmişlik bir süreç olduğu için bireyde var ya da yok denilemez. Her üç alt ölçek puanları birlikte değerlendirilir (11. 12).

Bu çalışmada daha önce Türkçeye çevrilmiş ve değişik örneklemelerde geçerliliği ve güvenirliği çalışılmış olan MBI. eğitimci hemşireler örneklemleri için yeniden geçerlik. güvenirlik açısından gözden geçirilmiştir.

Önceki geçerlik. güvenirlik çalışmaları Çam (1991) ve Ergin (1992) tarafından yapılmıştır (2. 3).

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırmaya denek olarak, Türkiye'deki üniversitelere bağlı 4 yıllık lisans eğitimi veren Hemşirelik Yüksek Okullarında görevli tüm eğitimci hemşireler alınmıştır. Bu eğitimci hemşireler araştırmanın evrenini oluşturmuştur (N= 179). Eğitimci hemşirelerden çalışmaya katılım oranı %76 olup. 136 kişidir.

Bilgi Toplama Araçları

Araştırma için 4 form kullanılan çalışmadır. Bunlardan birincisi. denekleri tanıttıcı. meslekle ve çalışmaya ortamlarıyla ilgili bazı değişkenleri

saptamaya yöneliktir. İkinci form, MBI Hemlerini içermektedir. Üçüncü form; test, re-test için MBI'nı tekrar kullanılması içindir. Dördüncü form ise, deneklerin arkadaşlarına uygulanmak üzere oluşturulmuş formdur.

MBI'nın eğitimci hemşireler örnekleminde ön uygulaması yapılmıştır. Bu uygulamadan elde edilen verilerin analizi ve deneklerinden alınan bilgiler ışığında ölçekteki 7 basamaldı cevap seçenekleri (hemşire örnekleminde yapılan çalışmadaki nin aksine, hergün doğrudan öğrenci ile karşılaşmadığı, bölüm derslerinin olduğu dönemlerde öğrenci ile daha sık karşılaşılması ve yanıtlanma praw<liği açısından) 5 basamaklı cevap seçeneklerine dönüştürülerek uygulanmıştır. Araştırma verileri 1993 yılında toplanmış olup 1994 yılında sonuçlanmış tır.

BULGULAR

1) Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları

Bu çalışmada MBI ölçeğinin güvenilirliği üç yöntemle incelenmiştir. Bunlardan birincisi; her üç alt ölçek için iç tutarlılığın hesaplanmasıdır. Cronbach Alpha katsayıları şu şekildedir:

Emosyonel Tükenme (EE)	. 81
Depersonalizasyon (DP)	. 70
Kişisel Başarı (PA)	. 77

Ayrıca deneklerin ölçeğin her bir maddesinden aldıkları puanlarla tüm alt ölçeklerden aldıkları puanlar arasındaki madde- test korelasyon (item -to tal Correlation) katsayılarında hesaplanmıştır. Elde edilen madde - test korelasyon katsayıları; EE alt ölçeği için en düşük $r = 0.17$

en yüksek $r = 0.80$

DP alt ölçeği için en düşük $r = 0.01$

en yüksek $r = 0.65$

PA alt ölçeği için, en düşük $r = 0.33$,

en yüksek $r = 0.63$ 'tür.

İkincisi; test - re test güvenilirliği olup, her alt ölçeğin test - re test güvenilirlik katsayıları ($N = 37$), Pearson momentleri çarpımı korelasyon katsayıları olarak.

Bu katsayılar: EE için $r = 0.790$. $P < 0.01$.

DP için $r = 0.628$. $P < 0.01$,

PA için $r = 0.528$. $P < 0.01$, bulunmuştur.

Ayrıca;

MBI alt ölçeklerinin yarıya bölme tekniği ile elde edilen güvenilirlik verileri şöyledir:

	EE	DP	00000PA
Formlar arası korelasyon	= .6634	.4642	.5783
Guttman Split-Half	= .7561	.5335	.7323
Alpha 1. (Kısım için)	= .7905	.7641	.7063
Alpha 2. (Kısım için)	= .5080	.1081	.5877
Equal Length Spearman-Brown	= .7976	.6340	.7328
Unequal Length Spearman-Brown	= .7993	.6410	.7328

MBI'nın geçerliği iki şekilde incelenmiştir. Yapı geçerliği faktör yapısının incelenmesi yoluyla ele alınmıştır. Bu nedenle Maslach ve Jackson'un önerdiği (1981 ve 1986) ve diğer araştırmacıların uyguladığı gibi (Firth, McIntee, McKeown ve Britton, 1985, 1986; Constable ve Russell, 1986) varimax rotasyon yapılarına değeri dizilmiştir (1, 4, 5, 9, 11, 13). Bu amaçla önce Principal Component Analizi ve sonra Varimax rotasyonu yapılmıştır. Her üç alt ölçekte de 2'şer faktör belirmiştir. Ölçekte yer alan maddelerin madde faktör ağırlıkları Tablo 1'de görülmektedir.

MBI'nın geçerliği için diğer bir yöntem olarak birlikte geçerlik (Convergent Validity) tekniği kullanılmıştır. Bu amaçla deneklerin arkadaşlarına başvurulmuştur. Deneklerin kendi değerlendirmeleri ile arkadaşlarının değerlendirmeleri arasındaki fark incelenmiştir.

EE için $T = -2.19$ $P > 0.05$

DP için $T = -4.74$ $P < 0.05$

PA için $T = 0.23$ $P > 0.05$ olarak saptanmıştır.

Tablo 1.10. Özyeterim Ölçeğinin Madde Faktör Ağırlıkları (Varimax Rotasyonu Sonrası)

Alt Ölçekler	Faktörler	
	1	2
I. Emosyonel		
Tük enm e - Maddeler		
1	.706	
2	.777	
3	.777	
6		.792
8	.862	
13	.735	
14	.548	
16		.750
20	.520	.375
Eigen Değeri	3.808	1.239
Değişme katıG (%)	%42.3	%13.8
İl D eper son ali zasyon - Maddeler		
5	.742	
10	.837	
11	.811	
15		.991
22	.735	
Eigen Değeri	2.451	1.018
Değişme katkı (%)	%49	%20
111 Kişisel Başarı - Madde		
4		.456
7	.517	.574
9	.540	.513
12	.730	
17	.790	
18	.570	
19		.821
21		.677
Eigen Değeri	3.138	1.021
Değişme katkı (%)	%39	%13

DENEKLERLE İLGİLİ BULGULAR

Deneklerin yaş ortalaması 35.45 ± 8.29 . hizmet süresi ortalaması 13.71 ± 8.06 "dır. Deneklerin %61'i evlidir. %48'inin çocuğu vardır. Yıllık teorik ders saati ortalaması 120 saattir. Yıllık uygulama saati ortalaması 398 saattir.

Tablo 2. MBI - EE, DP, PA alt ölçeklerinin ortalaması, standart sapması. Minimum, Maximum puanlarının dağılımı.

	X	Stdev	Min	Ma'
EE (!)*	14.08	6.66	2.00	27.00
(2)**	14.70	6.22	2.00	28.00
(3)**	17.30	6.90	0.00	30.00
DP (!)*	1.97	2.58	0.00	10.00
(2)**	2.76	2.63	0.00	10.00
(3)...	6.05	5.45	0.00	19.00
PA (1)-	20.41	5.00	11.00	32.00
(2)**	21.24	3.65	12.00	29.00
(3)...	20.11	6.42	1.00	32.00

• Araştırma örneklemini (N= 135)
•• Re-test (n= 37)
••• Deneklerin arkadaşlarının oluşturduğu örneklem (n= 37)

TARTIŞMA

Eğitimci hemşire örnekleminde. MBI'nın geçerlik ve güvenirlik açısından inceleme ile elde edilen bulgular. Ölçme araçları değerlendirilebilir niteliktedir. Maslach ve Jackson'ın orijinal örneklemindeki Cronbach Alfa değerleri; EE için 0.90

DP için 0.79

PA için 0.71 dir (11 , 12).

Türkiye'de bu çalışmada önce yapılan çalışmalarda. elde edilen güvenirlik katsayıları incelendiğinde: Çam'ın hemşireler örneklemini yaptığı çalışmada. (n = 276) elde edilen katsayıların EE için 0.80

DP için 0.71

PA için 0.71

olduğu görüldü.

Ergin'in. doktor ve hemşirelerden oluşan örnekleminde (n= 552) yaptığı çalışmada ise bu katsayıların EE için . 83

DP için . 65

PA için . 72

olarak hesaplandığı görülür (3).

Bu çalışmada elde edilen tes t-te kra r test güvenilirlik katsayıları önceki çalış mada elde edilen bulgulara uygun düş mektedir. Maslach ve Jackson'ın çalışmasında elde edilen katsayılar EE için (r= .82. P<0.01). DP için (r= .60, P<0.01). PA için (r= .80. P<0.01) dir (11. 12).

Eğitimcilerle yapı lı n bir diğ er çalış mada da elde edilen bulgular benzerdir (6).

Yapı geçerliliği açıs ından incelendiğinde. diğ er araştırmacıların (Firth, McIntee, Mc Kown ve Britton 1985. Constable ve Rus se l 1986) elde ettiği her üç alt ölçekte 3 'er faktör belirmesi bulgusuna karşın şimdiki çalış mada her üç ölçek için de ikiş er fak t ö r ü n belirdiğ i gör ülmüştür. Bu farklılığın nedenlerinin ayn ca araş tırılmas ı gerekmektedir (1. 4).

Birlikte geçerlik açısından incelemek için , bireyin deneyiminin dışsal doğrulaması açısından , deneklerin ar kada şla rına baş vu ru ld uğ unda, elde edilen p uan la r ile deneklerin kendi değerlendirmeleri ile a ldıkları puan ortalamaları arasında EE ve PA alt ölçeklerinde fark olmadığı (EE için t= -2.19, P>0.01, PA için t= 0.23. P>0.01), DP alt ölçeğinde ise fa rk olduğı (t= -4.74, P<0.0 1) görü lm üş t ü r. Bu bulgu Maslach ve Jackson'un bulgularına EE. PP alt ölçekleri açısından uygunluk. DP alt ölçeğ i a çıs ından uyumsuzluk göstermektedir (11. 12).

Şimdiki bulgu Ç a m'ın hemşireler örnekleminde yaptığı çalış mada her üç alt ölçek puan ortalamaları arasında fark olmaması bulgusu ile de EE. PA a lt ölçekler inde uygunluk. DP alt ölçeğ in de ise uyumsuzluk göstermektedir (2).

Özetle, sonuç olarak, MBI'nın eğitimci hemş ireler örnekleminde kullanılabilir özellik te bir ölç üm ar acı olduğı kanısı oluş muş tur . Ancak. faktör a nalizinde elde edilen bulguların nedenlerinin açıklan a bilmes i için bu yönde bazı araştırmaların yapılmasının gerekli olduğı düş ünülmektedir.

SUMMARY

THE RELIABILITY, VALIDITY AND FACTOR STRUCTURE OF THE MASLACH BURNOUT INVENTORY- ED FORM, WITH THE SAMPLE OF THE NURSING ACADEMIC MEMBERS

The purpose of this study is to investigate the reliability, validity and the factor structure of the Maslach Burnout Inventory with the sample of the nursing educators (academic members) working in the school of nursing at the Universities in Turkey.

The reliability of MBI-Ed form was examined by Cronbach alpha coefficients. The alpha coefficients found for the subscales are as follows: The Emotional Exhaustion Subscale. 81; the Depersonalization Subscale. 70; and the Personal Achievement Subscale 77.

Test of convergent validity showed MBI - Ed form to be consistent for both nursing educators and their colleagues. Namely the difference between the mean scores of subscales in each group was found to be nonsignificant.

KAYNAKLAR

1. Conslable J.F. Russell DW (1986). The effect of social support and the work environment upon burnout among nurses. Journal of Human Stress. J2 (1). 20-26.
2. Çam O (1991). Hemşirelerde Tükenmişlik Sendromunun Araştırması (Doktora Tezi). E.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
3. Ergin C (1992). Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Kongre Düzenleme Kurulu ve Türk Psikoloji Derneği Yayını. 1993, Ankara.
4. Firth I-I. McIntee J, McKee P. Britton P (1985). Maslach Burnout Inventory: Factor structure and norms for British nursing staff. Psychological Reports. 57. 147-150.
5. Firth H. McIntee J. McKee P. Britton P (1986). "Interpersonal support among nurses at work. Journal of Advanced Nursing. 11 (3): 272-282.
6. Jackson SE. Schwab RL (1986). Toward an understanding of the burnout phenomenon. Journal of Applied Psychology. 71. (4): 630-640.
7. Jones JIV (1981). The Burnout Syndrome. Illinois: London House Press. 30-35.

8. Maslach C (1978). The client role in staff burn-out. J of Social Issues. 34 (4): 111 - 124.
9. Maslach C. Jackson SE (1979). Burned-out cops and their families. Psychology Today. 12 (12): 59-62.
10. Maslach C. Pines A (1979). Burnout: The loss of human caring. Experiencing Social Psychology. 308.
11. Maslach C. Jackson SE (1981a). The measurement of experienced burn-out. J of Occupational Behavior. 2: 99-113.
12. Maslach C. Jackson SE (1981b). Manual for Maslach Burnout Inventory. Second Edition. Palo Alto, California: Consulting Psychologists Press.
13. Maslach C. Jackson SE (1986). Maslach Burnout Inventory Manual. Palo Alto Ca: Consulting Psychologists Press
14. Stolier FJ (1979). Burnout: The elaboration of a concept. Amer J of Nurs 2108-2110.